

RAPPORT

Folkpartiet Liberalerna

Liberal agenda för hbt-rättigheter

Tio framtidsuppgifter för hbt-rättigheter i Sverige och internationellt

2010-07-28

Folkpartiets förslag

1. **Nationell handlingsplan mot hatbrott.** Formulera en bred handlingsplan mot hatbrott med avseende på sexuell läggning, könsidentitet, religion, etnicitet m.m. Handlingsplanen ska formulera ett antal konkreta åtgärder för att alla berörda aktörer – både rättsväsendet, andra statliga och kommunala myndigheter samt frivilligorganisationer – ska kunna höja sina ambitioner och förbättra samarbetet.
2. **Jämlik familjerätt – fullt ut.** Vi är stolta över att ha medverkat till den könsneutrala äktenskapslagen och möjligheten till insemination och adoption för samkönade par, men flera viktiga förändringar återstår. Lesbiska och bisexuella kvinnor ska kunna bekräfta föräldraskap vid insemination på samma villkor som i dag gäller för heterosexuella kvinnor. Vi vill också att assisterad befruktning för ensamstående kvinnor blir tillåten. Situationen för barn som kommit till världen genom surrogatföräldraskap bör utredas. Däremot bör surrogatföräldraskap inte införas i svensk lag.
3. **Stärk diskrimineringskyddet – i Sverige och i EU.** Inför en sammanhållen europeisk lagstiftning mot diskriminering på alla samhällsområden. I dag är diskriminering på grund av sexuell läggning bara förbjudet i hela EU vad gäller arbetsmarknaden. Den europeiska diskrimineringslagstiftningen ska omfatta både sexuell läggning och könsidentitet. Fullfölj den påbörjade grundlagsändringen om förbud mot lagstiftning som diskriminerar på grund av sexuell läggning, och utvidga grundlagsskyddet till att också förbjuda lagar och regler som diskriminerar transpersoner.
4. **Öka egenmakten för unga hbt-personer.** Förbättra hbt-kompetensen i skolan och andra verksamheter som möter ungdomar. Se till att ungdomars egna mötesplatser riktar till sig också till hbt-ungdomar, och undersök möjligheterna till fler mötesplatser som riktar sig specifikt till hbt-ungdomar. Alla ungdomar har rätt till bra bemötande i skolan och till en saklig sex- och samlevnadsundervisning. Den nya lärarutbildningen bör ge goda möjligheter till att stärka lärarnas kompetens i att undervisa om sex och samlevnad.
5. **Stärk hbt-kompetensen i offentlig service.** Ingen ska behöva råka ut för sämre bemötande i offentlig service på grund av sin sexuella läggning eller sin könsidentitet. Fortsätt satsa på hbt-kompetens i all relevant offentlig verksamhet. Ge Socialstyrelsen ett särskilt uppdrag att se över hur hbt-kompetensen i all sjukvård, äldreomsorg och socialtjänst kan förbättras. Gör också en total översyn av hbt-kompetensen i all relevant statlig verksamhet, såsom rättsväsendets myndigheter och Försäkringskassan.
6. **Modernare regler för transsexuella och transpersoner.** Liberalisera den föråldrade lagstiftningen för transsexuella. Slopa kravet på att den som får ny könstillhörighet måste vara ogift svensk medborgare, och slopa regeln att patienten måste vara steriliserad och inte får spara ägg eller spermier före operationen. Ta fasta på Socialstyrelsens utredningsförslag om hur sjukvårdens bemötande av transsexuella patienter kan förbättras, bland annat genom nya regionala utredningsteam. Förtydliga namnlagen för att säkerställa att vuxna transsexuella och transpersoner har möjlighet att välja det förnamn de önskar.

7. **EU ska erkänna den samkönade familjen.** Den fria rörligheten måste gälla alla – homo- och bisexuella ska ha samma rätt som alla andra att ta med sig sin familj när de flyttar mellan EU-länder. Utvidga EU:s regelverk så att samkönade par inkluderas i familjebegreppet i all relevant EU-lagstiftning.
8. **Öka trycket på EU-länder där minoriteters rättigheter kränks.** EU:s människorättsbyrås kartläggningar av hbt-personers och andra minoriteters situation bör bli föremål för en formell behandling i EU:s ministerråd och även granskas i offentliga utfrågningar i Europaparlamentet. Om parlamentet konstaterar att det har skett grova överträdelser av ett lands MR-åtaganden, ska EU-kommissionen bemyndigas att vidta ekonomiska åtgärder. Det medlemsland som nonchalerar hbt-personers eller andra minoriteters rättigheter får därför en effektiv påtryckning på en punkt där det känns – i plånboken.
9. **Internationell konferens om hbt-personers mänskliga rättigheter.** Sverige bör, eventuellt inom ramen för EU-samarbetet, verka för en internationell konferens om hbt-personers mänskliga rättigheter. Målet med konferensen bör vara att samla så många staters representanter som möjligt, samtidigt som konferensen också inkluderar den kunskap och de nätverk som finns i intresseorganisationer och det civila samhället i stort.
10. **Värna asylrätten – också för hbt-personer.** Fortsätt utvärdera och förbättra svenska migrationsmyndigheters och domstolars kunskapsunderlag om situationen för hbt-personer i de länder som människor flyr ifrån. Utvärdera hur den nya utlänningslagen, som innebär att personer som har välgrundade skäl att frukta förföljelse på grund av kön eller sexuell läggning ska få flyktingstatus, har tillämpats i praktiken. Förtydliga lagen om detta visar sig nödvändigt.

Inledning

Sverige kommer på första plats i Europa när det gäller lagstiftning för att säkerställa homo- och bisexuellas rättigheter. Det är slutsatsen i den internationella hbt-organisationen ILGA:s årliga Regnbågsindex, som mäter och jämför situationen i olika europeiska länder när det gäller bland annat lagar mot diskriminering på grund av sexuell läggning och könsneutrala äktenskapslagar.¹

Som liberaler känner vi stolthet över att Sverige tar förstaplatsen. Men framgången har inte kommit av sig själv. I den politiska debatten har vi i Folkpartiet stått upp för hbt-personers rättigheter också när det inte varit populärt. Den liberala övertygelsen om människors lika rättigheter förpliktar till handling, även när det blåser motvind.

Under denna mandatperiod har flera historiska steg tagits för att skapa respekt och lika rättigheter för alla, oavsett sexuell läggning och könsidentitet. En skärpt diskrimineringslag, kanske den starkaste i världen för hbt-personers del. En rad åtgärder för att bekämpa våld i samkönade relationer. En virtuell ungdomsmottagning med hbt-perspektiv. Sverige har varit pådrivande för att Europarådet för första gången antagit en särskild hbt-rekommendation. Och inte minst – par av samma kön har nu rätt att bekräfta sin kärlek genom att ingå äktenskap.

Men stora utmaningar återstår. Vi måste fortsätta arbetet med att minska ohälsan bland unga hbt-personer, bekämpa hatbrotten, förbättra lagstiftningen (bland annat för transsexuella) och inte minst stödja hbt-personer i länder som inte kommit lika långt.

Hbt-personers rättigheter är mänskliga rättigheter. Och det finns mycket att göra för att motverka fördomar och bidra till att alla människor kan leva ett liv i frihet och värdighet, oavsett sexuell läggning eller könsidentitet.

Det finns alltså många frågor att fortsätta arbeta med. I denna rapport har vi valt att formulera tio konkreta uppgifter i en liberal agenda för hbt-rättigheter.

¹ Rainbow Europe Map and Country Index 2010 (ILGA Europe). Länk: www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials/rainbow_europe_map_and_country_index_may_2010

Tio framtidsuppgifter för hbt-rättigheter

1 Nationell handlingsplan mot hatbrott

Hatbrott är sådana brott där gärningsmannens motiv hänger ihop med avsky för en viss religion, sexuell läggning, etnisk grupp eller liknande. Det kan vara brott där syftet är att kränka offret för att hon eller han tillhör en viss grupp, till exempel misshandel av en lesbisk kvinna just för att hon är lesbisk. Det kan också vara brott som begås för att allmänt uttrycka förakt för eller sätta skräck i en viss samhällsgrupp, till exempel rasistiskt eller homofobiskt klotter.

Den gemensamma nämnaren är alltså att brotten begås med syftet att angripa vissa människor bara för att de tillhör en viss grupp. Hatbrotten är därför inte bara en kränkning av brottsoffren själva, utan också ett angrepp på de demokratiska värderingarna om människors lika värdighet och rättigheter. Av den anledningen införde den borgerliga regeringen 1994 en möjlighet till straffskärpning för brott med hatmotiv (brottsbalken 29 kap. 2 § 7). Bestämmelsen omfattar alla slags hatbrott, men Folkpartiet liberalerna anser att ordalydelsen bör förtydligas så att det framgår bättre att hatbrott mot såväl homo- och bisexuella som transpersoner ingår.

Under de senaste åren har flera satsningar gjorts för att förbättra rättsväsendets insatser mot hatbrott. Under 2009 har cirka en fjärdedel av landets polismyndigheter utbildat sin personal om hatbrott, och under 2010 genomförs eller planeras utbildningar i ytterligare knappt hälften. Utbildningar görs även i Åklagarmyndigheten liksom hos Domstolsverket, som har hatbrott som ett delmoment i en kurs för fiskaler. Från år 2008 är det också obligatoriskt för polismyndigheterna att i sitt datoriserade brottsanmälningssystem (RAR) markera misstänkta hatbrott. Hos Polismyndigheten i Stockholms län finns en särskild hatbrottsjour som arbetar med brottsutredningar.

Men stora utmaningar kvarstår, och mycket finns att göra. Antalet anmälningar med hatbrottsmotiv har ökat under 2000-talet, från 3 028 år 2004 till 5 797 år 2009. Brottsförebyggande rådets studie av 2009 års siffror² visar att antalet anmälningar nu har planat ut och minskat något jämfört med 2008, men det betyder ändå att antalet ligger kvar på en hög nivå. Det är svårt att säkert avgöra om detta beror på att fler brottsoffer går till polisen, att polisen blivit bättre på att identifiera hatmotiv eller att fler hatbrott verkligen begås.

Det finns också stora regionala skillnader mellan länens polismyndigheter när det gäller uppklarade hatbrott. Personuppklaringen varierar från mellan 3 procent i Kronobergs län och 4 procent i Uppsala län till 18 procent i Jämtlands län och 19 procent i Kalmar län. Ingenting tyder på att detta beror på att hatbrotten har radikalt olika karaktär i olika delar av landet, utan den viktigaste förklaringen torde vara utbildning, rutiner och strategier.

Även i polisens interna arbete finns saker att uträtta. Ungefär en tredjedel av landets polismyndigheter saknar skriftliga instruktioner om hur hatbrottsmotiv ska identifieras. Hos majoriteten av polismyndigheterna finns, enligt Brottsförebyggande rådet, inte heller någon som arbetar med hatbrottsrelaterade frågor.

Av det totala antalet hatbrott har ungefär en femtedel homo-, bi- eller transfobiska motiv, en andel som ligger ganska konstant. Något som skiljer ut dessa hatbrott från övriga är att det är vanligare att utsättas för hatbrott av en närstående om motivet har att göra med sexuell

² *Hatbrott 2009* (Brottsförebyggande rådet, rapport 2010:12).

läggning eller könsidentitet. Hemmet är också den vanligaste brottsplatsen – 18 procent av hatbrotten med motiv om sexuell läggning begås i hemmet. Enligt tidigare forskning anmäls också homofobiska hatbrott i mindre utsträckning.

Hatbrotten mot hbt-personer, människor med en viss religion eller en viss etnisk bakgrund är ett allvarligt och utbrett samhällsproblem. Hatbrotten är ett hot mot människors självklara rätt att leva ett värdigt liv i öppenhet och trygghet.

Det är nu dags att höja ambitionerna ytterligare när det gäller insatserna mot hatbrott. Samtidigt är problemet komplext och berör många olika myndighetsområden, och det hänger ihop med allt från förebyggande insatser, socialtjänst och skola till brottsofferstöd och lagföring.

Folkpartiet liberalerna föreslår därför att det utarbetas en nationell handlingsplan mot hatbrott. Handlingsplanen bör inventera olika myndigheters ansvar liksom den roll som kommuner, landsting och det civila samhället spelar, och ska redovisa konkreta åtgärder som på varje område ska bidra till att effektivisera arbetet mot hatbrotten.

Regeringen har tidigare tagit fram motsvarande handlingsplaner mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld samt prostitution och människohandel, och dessa handlingsplaner har visat sig vara ett effektivt sätt att kraftsamla insatser på olika områden kring ett gemensamt problem. Det är nu dags att mobilisera på samma sätt mot hatbrotten.

2 Jämlik familjerätt – fullt ut

Under den senaste 15 åren har den svenska familjerätten förändrats radikalt för samkönade par. Folkpartiet liberalerna har varit starkt pådrivande för denna process och har i vissa fall också varit direkt avgörande, som i juni 1994 när partnerskapslagen röstades igenom. Sedan dess har steg för steg tagits för att åstadkomma full likhet inför lagen. Vi är stolta över att ha medverkat till att ge samkönade par samma rätt att prövas som adoptivföräldrar och få tillgång till assisterad befruktning, och vi är stolta över att ha medverkat aktivt till att Sverige sedan den 1 maj 2009 har en könsneutral äktenskapslag.

Men vi ska inte slå oss till ro. Det finns fortfarande bestämmelser i svensk familjerätt som innebär problem för homo- och bisexuella. Vid givarinsemination (där spermier hämtas från en utomstående donator) gäller olika regler för samkönade och olikkönade par. Om mamman lever i ett samkönat äktenskap måste det juridiska föräldraskapet för mammans fru fastställas i efterhand genom bekräftelse eller dom. Om mamman däremot är gift med en man behöver han inte göra något för att bli juridiskt erkänd som barnets andra förälder (trots att det alltså handlar om givarinsemination). Denna skillnad skapar inte bara extra arbete, utan också en juridisk osäkerhet för mammor i samkönade relationer. Vi anser att reglerna om föräldraskapspresumtion vid givarinsemination bör vara jämlika för alla par.

Den liberala familjepolitiken bygger på att familjer kan se olika ut. Föräldrarna kan leva i relationer eller vara singlar, vara av olika kön eller samma kön, de kan vara gifta eller ogifta. Alla barnfamiljer är på sitt sätt unika.

Ändå är det i dag bara tillåtet för kvinnor som lever i parförhållanden att få tillgång till assisterad befruktning på klinik. Men egenskapen att vara en bra och kärleksfull förälder sitter inte i de yttre förhållandena. Varje individ har rätt att bli bedömd utifrån sin egen förmåga. Folkpartiet liberalerna anser därför att assisterad befruktning för ensamstående ska bli tillåtet.

En omdiskuterad fråga är värdmödraskap (även kallat surrogatmödraskap), det vill säga att en kvinna tar emot ett ägg genom provrörsbefruktning och bär barnet under graviditeten men sedan låter barnet adopteras av de avsedda föräldrarna. Ibland kan någon av föräldrarna vara biologisk förälder till barnet genom ägg- eller spermiedonation, men det är inte alltid fallet. Värdmödraskap är inte tillåtet svensk lag, och Folkpartiet vill inte heller ändra på lagen eftersom vi anser att det finns många etiskt svåra frågor förknippade med värdmödraskap.

Det svenska förbudet mot värdmödraskap bör alltså bestå. Samtidigt är det viktigt att få fram mer kunskap om situationen för barnen och mödrarna. Ett ökande antal barn som växer upp i Sverige har fötts genom värdmödraskap. Det är självklart att regler och lagar måste ge förutsättningar till bästa möjliga skydd och omsorg också för dessa barn. Folkpartiet vill därför tillsätta en utredning om situationen för de barn i Sverige som tillkommit genom surrogatmödraskap samt för värdmödrarna själva.

3 Stärk diskrimineringskyddet – i Sverige och i EU

Alliansregeringen har under Nyamko Sabunis ledning infört en helt ny diskrimineringslag, som trädde i kraft 2009. För hbt-personers del betyder lagen världens kanske starkaste diskrimineringskydd. Diskrimineringsförbudet gäller på alla samhällsområden, och skyddet mot diskriminering gäller inte bara kön och sexuell läggning utan även könsöverskridande identitet och uttryck. Detta betyder att inte bara homo- och bisexuella (och heterosexuella) utan även alla transpersoner skyddas av diskrimineringslagen. Samtidigt med den nya lagen ersattes också den tidigare floran av diskrimineringsombudsmän av en ny och sammanhållen myndighet, Diskrimineringsombudsmannen (DO).

Folkpartiet liberalerna har arbetat för denna reform sedan 1990-talet, och för oss är det en stor framgång att reformen nu är i hamn. En annan viktig förändring väntas inträffa vid nyåret 2011, då den nya regeringsformen beräknas träda i kraft. Då utvidgas också grundlagsförbudet mot diskriminerande lagstiftning (2 kap. 12 § i nya numreringen) till att också omfatta diskriminering på grund av sexuell läggning.

Men mer behöver göras. Det är inte tillräckligt att grundlagsförbudet enbart omfattar sexuell läggning. När regeringsformen ses över nästa gång bör bestämmelsen i RF 2:12 utvidgas till att också innebära ett förbud mot lagar som diskriminerar transpersoner.

En högaktuell och prioriterad uppgift är också att stärka diskrimineringskyddet i EU-lagstiftningen. Sedan tidigare finns ett antal olika diskrimineringsdirektiv inom EU, som sammantaget ger ett visst om än splittrat skydd. Diskriminering på grund av sexuell läggning är exempelvis förbjudet på arbetsmarknaden men inte på alla andra samhällsområden. Diskriminering på grund av könsidentitet uppmärksammas inte alls, och därmed är flertalet transpersoner utan skydd.

Den förra EU-kommissionen lade fram ett förslag till nytt och sammanhållet diskrimineringsdirektiv, som skulle betyda en väsentlig förbättring jämfört med dagens lagstiftning. Regeringen stöder kommissionens förslag, och under det svenska ordförandeskapet var det också en prioriterad fråga att föra processen framåt. Dock kvarstår ett motstånd från flera EU-länder, som ifrågasätter det nya direktivet av olika skäl som inte bara har med hbt-frågor att göra.

Kommissionens förslag till nytt diskrimineringsdirektiv är inte perfekt i alla delar. Frågan om transpersoner saknas, och det har också ifrågasatts om skyddet mot diskriminering på grund av sexuell läggning har formulerats på ett juridiskt heltäckande sätt. Ändå är förslaget ett stort

steg i rätt riktning. För oss i Folkpartiet är det viktigt att EU så snart som möjligt inför en stark och heltäckande diskrimineringslagstiftning som omfattar alla samhällsområden och som inkluderar såväl sexuell läggning som könsidentitet.

4 Ökad egenmakt för unga hbt-personer

Även om öppenheten har ökat och attityderna har förbättrats, så tvingas många unga homo- och bisexuella samt transpersoner ofta växa upp med sämre förutsättningar än andra ungdomar.

Många som upptäcker sina känslor och sin identitet känner inte trygghet ens i det egna hemmet. Tyvärr ofta på goda grunder. I Ungdomsstyrelsens ungdomsenkät 2008/09, som besvarades av cirka 3 000 ungdomar mellan 16 och 25 år, uppgav hela 19,4 procent av de icke-heterosexuella ungdomarna att de blivit hade blivit utsatta för fysiskt våld av någon vuxen i familjen. Det är en dubbelt så stor andel som bland heterosexuella ungdomar.³

Även i skolan finns viktiga utmaningar. Om homo-, bi- och transfob jargong inte förebyggs eller bemöts blir inte skolan en trygg miljö för alla. I vissa fall används fortfarande läromedel som ger uttryck för en föråldrad eller rent fördömsfull syn på hbt-frågor. Fritidsgårdar och andra mötesplatser för unga utgår ibland underförstått från att alla ungdomar är heterosexuella och att inte heller transpersoner finns bland de ungdomar som besöker mötesplatserna.

Samtidigt som de allra flesta unga hbt-personer ändå mår bra, så är det många som vittnar om ett negativt bemötande och diskriminering från samhället i övrigt. Det påverkar hälsan och den egna känslan av värdighet. En särskilt utsatt situation har unga transpersoner. Allt detta gör att hbt-ungdomars uppväxtvillkor måste uppmärksammas tydligare, och att mer insatser måste göras. Vi är inte nöjda förrän alla ungdomar får samma chans att växa upp i värdighet, öppenhet och trygghet oavsett sexuell läggning eller könsidentitet.

Regeringen har därför, på initiativ av Nyamko Sabuni, gett Ungdomsstyrelsen i uppdrag att genomföra en fördjupad analys av unga hbt-personers hälsosituation. Ungdomsstyrelsen har nu redovisat sina slutsatser i form av rapporten *Hon hen han*⁴, som ger en bra grund för det fortsatta arbetet.

Ungdomsstyrelsen lyfter fram tre särskilt viktiga områden att arbeta vidare med: skolan, hbt-kompetens hos myndigheter samt ungdomars egna mötesplatser. Detta är tre strategiska frågor som berör alla ungdomars uppväxtvillkor.

Både i den nya skollagen och i diskrimineringslagen fastslås tydligt att ingen diskriminering är tillåten i skolan, varken på grund av sexuell läggning eller på grund av könsöverskridande identitet eller uttryck. Men det är viktigt att skolor inte väntar med att motverka diskriminering till dess att den inträffar. Förebyggande arbete och en tydlig icke-diskriminerande värdegrund är avgörande, och ska också förankras genom lokala likabehandlingsplaner.

Det är viktigt att arbetet i skolan inte bara handlar om att eleverna ska lära sig att ”tolerera andra”. Risken finns att sådana budskap omedvetet befäster en föreställning om att eleverna själva förväntas tillhöra majoriteten, och att det är ”de andra” man ska vara tolerant mot.

³ *Hon hen han* (Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2), s. 108 f.

⁴ *Hon hen han. En analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner* (Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2).

Alla elever har också rätt till en objektiv och kunskapsbaserad undervisning om genus, sexualitet och samlevnad. Detta är viktigt inte minst för hbt-ungdomar. Att lärarna har tillräcklig kompetens för att undervisa i ämnet är av stor betydelse, och den nya lärarutbildningen bör ge goda förutsättningar för att ge sådan utbildning genom att sex- och samlevnadsfrågor ingår i examensbeskrivningen för den nya lärarutbildningen.

Också elevhälsan betyder mycket för att alla elevers behov ska tillgodoses. Genom den nya skollag som införs under Jan Björklunds ledning stärks nu elevhälsan så att alla elever får lagstadgad rätt till kontakt med kurator och psykolog, liksom med läkare och skolsköterska, om de behöver detta.

Den kommunala fritidsverksamheten för ungdomar används i olika utsträckning av olika grupper ungdomar. Det är viktigt att hbt-ungdomar är inkluderade på ett självklart sätt i verksamheten, men i dag känner många att dessa verksamheter egentligen inte riktar sig till dem utan tar för givet att alla besökare är heterosexuella ungdomar med konventionell könsidentitet.

Ibland kan det också vara bra med särskilda mötesplatser som vänder sig direkt till hbt-ungdomar. En sådan verksamhet finns i Stockholm, Egalia, och drivs av RFSL Stockholm med stöd från Stockholms stad. En annan verksamhet drivs i kommunal regi i Karlstad.

Regeringen har, på Nyamko Sabunis initiativ, beslutat i juni 2010 att ge ett nytt uppdrag till Ungdomsstyrelsen för att stärka unga hbt-personers tillgång till mötesplatser. Totalt satsas 480 000 kronor på att ta fram ett metodmaterial som riktar sig till tjänstemän, fritidsledare och andra inblandade på lokal nivå. På detta sätt kommer det att skapas bättre förutsättningar för lokala mötesverksamheter att tydligare inkludera unga hbt-personer.

Folkpartiet liberalerna kommer att fortsätta bevaka situationen för hbt-ungdomar. En viktig framtidsutmaning är att stärka kompetensen i hbt-frågor hos de yrkesgrupper som möter ungdomar. Regeringens insatser är en del av detta, men också kommuner och landsting har ett stort ansvar eftersom det är där som verksamheten ofta bedrivs. På flera håll i landet har Folkpartiet tagit initiativ till breda personalutbildningar i hbt-frågor, ibland i form av hbt-certifiering av en viss verksamhet (t.ex. en vårdcentral eller ungdomsmottagning).

5 Stärk hbt-kompetensen i offentlig service

I förra avsnittet har beskrivits vikten av hbt-kompetens i skola och andra verksamheter som möter unga. Men kunskap om hbt-frågor behövs också i all annan offentlig verksamhet som handlar om enskilda människors liv och vardag.

Alla äldre har rätt att bli värdigt och insiktsfullt bemötta i äldreomsorgen, oavsett om de delar sitt liv med någon av samma eller motsatt kön. Alla kvinnor ska känna sig säkra på att få ett sakligt och kompetent bemötande på gynekologimottagningar, oavsett om de lever lesbiskt, bisexuellt eller heterosexuellt. Den som kommer i kontakt med socialtjänsten ska inte behöva dölja sig.

Kunskap om hur det kan vara att leva som hbt-person i dagens Sverige kallas ofta för hbt-kompetens. Men hbt-kompetens i offentlig verksamhet handlar inte om att ge hbt-personer specialbehandling, utan det går tvärtom ut på att säkerställa att alla personer får likvärdig behandling. När hbt-kompetensen saknas är det lätt att personalen omedvetet utgår från att alla servicemottagare lever heterosexuellt, vilket i sin tur sänker kvaliteten på servicen till de individer som inte gör det.

Om heterosexuella människor konsekvent bemöttes i vården, skolan och omsorgen som om de vore homosexuella, så skulle nog de flesta säga ifrån. Men sådan är alltför ofta den verklighet som homo- och bisexuella lever med. På motsvarande sätt är det med transpersoner. Att öka hbt-kompetensen handlar om rätten att slippa diskrimineras, men också om allas rätt att få samma valuta för skattepengarna.

En hel del insatser har gjorts för att öka hbt-kompetensen i stat, kommun och landsting. I rättsväsendet har ett antal utbildningssatsningar gjorts, och i ett antal kommuner och landsting har personalutbildningar genomförts. Likaså har EU-finansierade utbildningsprojekt för likabehandling ökat medvetenheten. Den sammanhållna diskrimineringslagen från 2009 har också lett till att fler kommuner och landsting nu inkluderar hbt-frågor i ett bredare arbete för likabehandling, vilket är positivt. Samtidigt är hbt-kompetensen fortfarande otillräcklig på många håll.

Folkpartiet liberalerna anser att det är dags att höja ambitionerna för hbt-kompetens i relevanta offentliga verksamheter. Förutom skolfrågor, som har berörts ovan, finns det två områden som vi särskilt vill lyfta fram.

Det första är sjukvård, äldreomsorg och socialtjänst. Detta är verksamheter som berör oss människor i de livsskedena när vi verkligen behöver hjälp, och när vi ofta är sårbara. För den som är hjälpbehövande kan det ibland vara svårt att säga ifrån. Dessa verksamheter har också oerhört stor betydelse för den psykosociala hälsan, som i en rad undersökningar visat sig vara sämre för hbt-personer än för allmänbefolkningen.

Diskrimineringsombudsmannen (DO), som under åren 2010–2011 bedriver ett fördjupat arbete om rätten till sjukvård på lika villkor, har också lyft fram de diskriminerande strukturer inom sjukvården som fråntar hbt-personer rätten till lika villkor.⁵ Att säkerställa likabehandling inom sjukvård, äldreomsorg och socialtjänst är en självklar uppgift för kommuner och landsting i rollen som huvudmän för verksamheten. Men det behövs också tydligare nationell uppföljning.

Folkpartiet föreslår att Socialstyrelsen i rollen som tillsynsmyndighet ska ges i uppdrag att göra en nationell genomlysning av hbt-kompetensen i sjukvården, äldreomsorgen och socialtjänsten och ta fram ett förslag till åtgärdsprogram. Detta ska vara en fortsättning och fördjupning av det arbete som nu görs av Diskrimineringsombudsmannen. Målet med åtgärdsprogrammet ska vara att hbt-kompetensen ska vara tillräcklig i alla kommuner och landsting och att det i ledningssystem och utbildningsprogram finns tydliga strategier för hur detta ska uppnås och upprätthållas.

Det andra området är statlig verksamhet i stort. Rättsväsendet, migrationsmyndigheter och Försäkringskassan är några exempel på statlig verksamhet där människors liv och vardag blir föremål för myndighetsbeslut. Också här är det av stor betydelse att hbt-kompetensen är tillräcklig. Det är också viktigt att staten själv föregår med gott exempel. Ett antal satsningar för hbt-kompetens har som sagt genomförts i den statliga sektorn, men nu är det dags att ta nästa steg.

För att stärka det strategiska arbetet i den statliga sektorn föreslår Folkpartiet liberalerna att Statskontoret ges i uppdrag att göra en utvärdering av hbt-kompetensen i all relevant statlig

⁵ Katri Linna: "Hbt-personer får inte den vård de har rätt till" (DN Debatt 26 juli 2010).

verksamhet. På samma sätt som Socialstyrelsen ska Statskontoret också ta fram ett åtgärdsprogram med konkreta åtgärder för att stärka och upprätthålla kompetensen.

Vi tror att Statskontoret är en lämplig myndighet för detta uppdrag eftersom den är regeringens egen expertmyndighet för kvalitetsutveckling i offentlig sektor. Även Diskrimineringsombudsmannen kan förstås övervägas, men eftersom DO har ansvar att utöva tillsyn enligt diskrimineringslagen kan det vara en fördel att DO:s roll hålls självständig i förhållande till detta uppdrag.

6 Modernare regler för transsexuella

Transsexuell är den som upplever sig vara av ett annat kön än det juridiska kön man tilldelades vid födseln, och som vill förändra kroppen helt eller delvis med exempelvis kirurgi eller hormonbehandling. Den könskorrigering behandlingen (det som i vardagstal kallas könsbyte) har till syfte att få den egna kroppens utseende att stämma överens med det psykiska könet.

Den svenska lagstiftningen om fastställelse av ny könstillhörighet är från 1972 och innehåller flera föråldrade krav som drabbar transsexuella hårt. Lagen kräver exempelvis att den som ska genomgå fastställelse av ny könstillhörighet ska vara ogift, något som tvingar många transsexuella till familjesplittring. Ett annat krav som uppenbart saknar saklig grund är att patienten måste vara svensk medborgare. Folkpartiet anser att dessa krav måste slopas.

För att beviljas juridiskt könsbyte krävs i dagsläget även sterilisering. Ägg eller spermier får inte heller sparas. Ett omänskligt lagstadgat fortplantningsförbud – som det är hög tid att ändra på.

En statlig utredning som såg över lagstiftningen 2007⁶ föreslog vissa saker som gick i rätt riktning, men lade också flera förslag som fått hård kritik. Ett sådant förslag är att transsexuella måste låta kastrera sig innan ny könstillhörighet beviljas. I många fall när personen genomgår en könskorrigering så avlägsnas könskörtlarna på patientens egen begäran – men ett så långtgående ingrepp som kastrering bör enligt vår åsikt bara ske på patientens eget önskemål eller annars om det är oundgängligen nödvändigt av medicinska skäl. Folkpartiet är bestämt emot detta utredningsförslag. Tvångskastrering ska inte återinföras i Sverige, varken för transsexuella eller för några andra.

Socialstyrelsen har nyligen presenterat en utredning⁷ med konkreta förslag på hur insatser till transsexuella kan förbättras. Utredningen gäller både hälso- och sjukvårdens område och hur den svenska lagstiftningen bör förändras. När det gäller lagstiftning föreslår Socialstyrelsens utredning bland annat att kravet att vara ogift ska tas bort, att utländska medborgare ska kunna beviljas ändrat juridiskt kön, att dagens lagstiftningskrav på sterilisering slopas och att det ska vara tillåtet för transsexuella att frysa ner könsceller på samma villkor som ges andra patientgrupper.

Folkpartiet liberalerna välkomnar Socialstyrelsens förslag. I likhet med Socialstyrelsen anser vi inte att människor ska tvingas till skilsmässa för att få nödvändig behandling, och vi anser inte heller att staten ska kunna tvinga människor att förlora fortplantningsförmågan.

⁶ SOU 2007:16: Ändrad könstillhörighet – förslag till ny lag.

⁷ *Transsexuella och övriga personer med könsidentitetsstörningar. Rättsliga villkor för fastställelse av könstillhörighet samt vård och stöd* (Socialstyrelsen 2010).

Alla har rätt till likvärdig vård oavsett bostadsort, men i många delar av Sverige är sjukvårdens resurser för transsexuella bristfälliga. Detta har under ett antal år varit ett stort problem för gruppen i fråga, något som också lyfts fram av Socialstyrelsen. Ett antal konkreta förslag läggs fram i utredningen för att säkerställa transsexuellas tillgång till utredning och behandling. Eftersom transsexuella är en liten patientgrupp är det inte möjligt för alla landsting att erbjuda alla led i processen, men i dag upplever många transsexuella att de hamnat i ett lotteri där chansen att få behandling beror på bostadsorten. Detta är oacceptabelt.

Folkpartiet anser att de nuvarande bristerna, som finns i många landsting både vad gäller utredningsteam och kompetent stöd av psykologer eller kuratorer, måste åtgärdas. Socialstyrelsens förslag, som bl.a. går ut på att varje landsting utser en viss ansvarig psykiater och att landstingen samarbetar i tre till fem regionala utrednings- och behandlingsteam, är en bra grund för ett sådant arbete.

En speciell lagstiftning som påverkar transsexuella, liksom transpersoner i gemen, är namnlagen. De flesta förnamn är traditionellt manliga eller kvinnliga, vilket för de allra flesta människor känns helt självklart och oproblematiskt. Situationen är annorlunda för transpersoner. Många lever helt eller delvis i vardagen i en annan könsroll än den som förknippas med deras juridiska kön, men ändå tvingas de använda id-kort och inför myndigheter använda folkbokförda förnamn som de kanske aldrig vill bli kallade.

Tidigare har svenska myndigheter haft en strikt inställning och försökt hindra transpersoner från att lägga till förnamn som stämmer med det egna könsuttrycket, men en vägledande dom i Regeringsrätten från 2009⁸ gör att problemet förhoppningsvis kan minska. Icke desto mindre kvarstår en lagstiftning som inte tydligt slår fast att vuxna transpersoner ska ha samma möjlighet som alla andra att kunna leva i enlighet med sin egen identitet.

Folkpartiet liberalernas inställning är att lagstiftningen inte ska skapa problem i onödan för transpersoner. Vi välkomnar därför den utredning som regeringen tillsatte i januari 2010 för att se över namnlagen. Vi anser inte att namnlagstiftningen ska hindra myndiga personer att själva välja förnamn.

7 EU ska erkänna den samkönade familjen

I dag ingår inte samkönade par i EU:s definition på familj. Därför har homo- och bisexuella inte samma rätt som heterosexuella att ta med sig sin partner när de får jobb i ett annat EU-land. Folkpartiet liberalerna vill att EU:s regelverk ändras så att samkönade par inkluderas på lika villkor i familjebegreppet i all relevant EU-lagstiftning, och därmed får rätt till fri rörlighet på samma villkor som andra när de flyttar inom EU.

Däremot vill vi inte införa en gemensam äktenskapslagstiftning i EU. Varje land bör behålla beslutanderätten om familjerätten, och en harmoniserad äktenskapslag för EU skulle dessutom riskera att gå i en för Sverige oönskad riktning när det gäller sådant som skilsmässoregler eller regler för samkönade par.

8 Öka trycket på EU-länder där minoriteters rättigheter kränks

Förenade i mångfalden – så lyder EU:s motto. Men verkligheten är att intoleransen växer i Europa. I flera länder är det fortfarande ett högriskprojekt att ordna en Pride-parad.

⁸ Regeringsrättens dom 28 september 2009 i mål nr 2893-09.

Främlingsfientliga partier växer och nynazister marscherar. Judar är rädda för att bära davidstjärnan och muslimska kvinnor trakasseras för att de bär slöja.

Ett viktigt test på tillståndet för demokratin i ett land är hur minoriteterna behandlas. Enligt en färsk undersökning från EU:s byrå för grundläggande rättigheter (Fundamental Rights Agency) utsätts minoriteter i hela Europa för diskriminering, trakasserier och hatbrott. De allra mest utsatta är romerna, men även hbt-personer drabbas, och i vissa länder gör politiker på både lokal- och riksnivå sitt yttersta för att motarbeta hbt-personers mänskliga rättigheter.

I Litauen trädde tidigare i år en ny lag om ”skyddande av minderåriga mot skadlig påverkan från offentlig information” i kraft tidigare i år. Lagen, som tillkommit bland annat för att motverka saklig information om homosexualitet, har kritiserats hårt av människorättsorganisationer som Amnesty International och Human Rights Watch för att strida mot yttrande- och pressfriheten. Även Europaparlamentet invänder i ett uttalande mot att lagen så uppenbart riktar sig mot homosexuella.

Den europeiska unionen bygger på alla människors lika värdighet och rättigheter. Därför behöver unionen vara en vakthund mot trakasserier och diskriminering mot etniska, språkliga, religiösa, nationella eller sexuella minoriteter. Det behövs ett mer kraftfullt agerande från EU:s sida för öppenhet och mot diskriminering.

Alla EU-länder har skrivit under Europakonventionen för mänskliga rättigheter och Lissabonfördragets stadga om grundläggande rättigheter. Problemet är att dessa folkrättsliga åtaganden inte alltid efterlevs.

EU:s byrå för grundläggande rättigheter (Fundamental Rights Agency), som har i uppgift att bevaka efterlevnaden av de mänskliga rättigheterna inom EU, har i flera omfattande rapporter lyft fram situationen för hbt-personer och de allvarliga kränkningar som förekommer i vissa länder.⁹ På samma sätt gör byrån kartläggningar av läget för andra minoriteter. Det är viktigt att dessa slutsatser från EU:s egen människorättsbyrå följs upp i konkret politisk handling.

Folkpartiet liberalerna föreslår därför att EU:s människorättsbyrås kartläggningar av hbt-personers och andra minoriteters situation blir föremål för en formell behandling i EU:s ministerråd och att de därefter också granskas i offentliga utfrågningar i Europaparlamentet.

Om parlamentet konstaterar att det har skett grova överträdelser av ett lands MR-åtaganden, ska EU-kommissionen bemyndigas att vidta ekonomiska åtgärder. Det medlemsland som nonchalerar hbt-personers eller andra minoriteters rättigheter får därför en effektiv påtryckning på en punkt där det känns – i plånboken.

När mänskliga rättigheter åsidosätts är det vår skyldighet att reagera. Europa ska inte bara vara majoritetens Europa utan också minoriteternas Europa. Det europeiska samarbetet handlar om grundläggande mänskliga värderingar. För oss som Sveriges Europavänligaste parti är det självklart att driva på för att EU står upp för demokrati och mänskliga rättigheter.

⁹ *Homophobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in the EU member states. Part I: Legal analysis; Part II: The social situation* (Fundamental Rights Agency 2008 resp. 2009).

9 Internationell konferens om hbt-personers mänskliga rättigheter

Som ett av de länder som kommit långt mot likabehandling har Sverige ett särskilt ansvar på den internationella arenan. När hbt-personers mänskliga rättigheter kränks ska vi inte tala, utan tala – och handla.

I takt med att hbt-rättigheter får bredare genomslag förbättras också möjligheterna till samverkan med andra positivt inställda länder, både i EU och internationellt. Samtidigt förblir hbt-rättigheter ett djupt kontroversiellt ämne som många länder inte vill erkänna.

Alliansregeringen har i både regerings- och utrikesdeklarationer lyft fram förtrycket av hbt-personer i olika delar av världen. Det internationella arbetet för hbt-rättigheter ska fortsätta, både vid akuta kriser och långsiktigt.

Vi måste tydligt lyfta hbt-perspektivet i det bilaterala utvecklingsarbetet men även driva den politiska dagordningen framåt i de internationella organisationer i vilka vi är medlemmar. Därför var det glädjande att den svenska regeringen nyligen fick gehör i Europarådets ministerkommitté för att för första gången anta en särskild ”hbt-rekommendation”.¹⁰

Förvisso sker en positiv utveckling på många håll, till exempel i Argentina där könsneutrala äktenskap nu införs eller i Indien där landets högsta domstol upphävt totalförbudet mot homosexualitet. Men mycket mer måste göras för att förverkliga visionen om varje individs grundläggande rättigheter. Den kampen fortsätter.

Fortfarande år 2010 är det ett sextiotal länder där sex mellan vuxna av samma kön är ett brott. I flera länder, bland annat i Iran och Saudiarabien, förekommer avrättningar. I många länder innebär det också stor fara för människor att leva som transperson.

Men på andra håll går utvecklingen i rakt motsatt riktning. Exempelvis Uganda har väckt avsky för det aktuella lagförslag som skulle innebära en kraftig skärpning av den redan existerande lagstiftningen mot homosexualitet. Dödsstraff och livstids fängelse har föreslagits i straffskalan. Den svenska regeringen har tydligt uttalat att Sveriges möjlighet till biståndssamarbete med Uganda hänger ihop med hur landet respekterar de mänskliga rättigheterna, inklusive hbt-personers rättigheter.

Folkpartiet liberalerna föreslår att Sverige under nästa mandatperiod agerar för en internationell konferens om hbt-personers mänskliga rättigheter och hur förföljelse och förtryck av hbt-personer ska motverkas. Målet med konferensen bör vara att samla så många staters representanter som möjligt, samtidigt som konferensen också inkluderar den kunskap och de nätverk som finns i intresseorganisationer och det civila samhället i stort. Det är en fördel om konferensen kan ske som ett gemensamt EU-initiativ, men vi är öppna för att Sverige annars ska kunna driva frågan själv eller i samverkan med andra länder i och utanför Europa.

10 Värna asylrätten – också för hbt-personer

För Folkpartiet liberalerna är människors rätt till asyl undan förföljelse en av de grundläggande liberala frågorna. Det gäller också hbt-personer som söker en fristad undan fängelse, tortyr eller dödsstraff på grund av sin kärlek eller identitet.

¹⁰ Europarådets ministerkommittés rekommendation CM/Rec(2010/5), ”On the measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation of gender identity”.

Det var en viktig liberal framgång när utlänningslagen ändrades 2006 så att könsrelaterad förföljelse och förföljelse på grund av sexuell läggning numera räknas som flyktingskäl. Folkpartiet var också pådrivande för den nya instans- och processordning som gör att alla asylsökande får rätt till domstolsprövning.

Men det är viktigt att lagstiftningen också fungerar som det var tänkt. Det finns kritik mot att myndigheters kunskapsunderlag om situationen för hbt-personer i olika länder fortfarande brister. Eftersom detta underlag (ofta i form av ambassadrappporter) ligger till grund för beslut i asylärenden kan faktaluckor få allvarliga följder för enskilda.

Migrationsverket har självt påbörjat ett arbete i hbt-frågor, bland annat genom två studier som presenterats i år.¹¹ Studierna ger värdefull kunskap men pekar också på viktiga åtgärder som behövs för att säkerställa rättssäkerheten i asylprocessen för hbt-personer.

Folkpartiet liberalerna anser kvaliteten på ambassadrappporter och annat kunskapsunderlag om hbt-personers mänskliga rättigheter i olika länder måste fortsätta analyseras och förbättras. Bara på så vis kan det garanteras att migrationsmyndigheternas och domstolarnas beslut fattas på korrekta grunder. Bra kunskapsunderlag är en fråga om rättssäkerhet och om asylsökandes personliga säkerhet.

Det är också viktigt att följa upp hur utlänningslagen och den nya instans- och processordningen har tillämpats i praktiken, bland annat för hbt-personer. Förutom redan gjorda utvärderingar och uppföljningar behövs också en särskild utvärdering av praxisutvecklingen för asylsökande som hänvisar till könsrelaterad förföljelse, däribland såväl homo- och bisexuella som transpersoner. Folkpartiet anser att 2006 års reform var avgörande för en rättssäker och human asylpolitik. Därför behöver också reformen utvärderas så att intentionerna bakom den stämmer med verkligheten.

¹¹ *Normkritisk studie av asylprövningen* (Ramböll Management Consulting 2010 på uppdrag av Migrationsverket) samt *Okänt folk. Om förståelse av genusproblematiker och utsatthet på grunden sexuell läggning och könsidentitet i Migrationsverkets landinformation* (Zie 2010 på uppdrag av Migrationsverket).